

УДК 94(477)/27-42

Ігор ДРОГОБИЦЬКИЙ*Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти***ЗА МИР У ЧАСІ ВІЙНИ: ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В УМОВАХ
РОЗГОРТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗБРОЙНОГО РУХУ ОПОРУ В
ГАЛИЧИНІ (1943 - 1944 рр.)**

У статті окреслено визначальні складові ідеологічної основи соціально-політичної доктрини Греко-Католицької Церкви в умовах Другої світової війни. Означено ставлення церковної ієрархії до розгортання збройної боротьби під егідою Організації українських націоналістів у 1943 р.

***Ключові слова:** Греко-Католицька Церква, Друга світова війна, націоналізм, Організація українських націоналістів, молодь, терор, збройна боротьба.*

Існуюча дійсність, яка, окрім іншого, позначена протистоянням у інформаційному просторі, робить нагальною необхідність адекватного формування національно-ідеологічної платформи у розбудові українського державного організму. Однією з основних її підвалин є належне, незаангажоване, позбавлене ідеологічних нашарувань усвідомлення власної історичної дійсності. Такий підхід вимагає як дослідження визначальних аспектів вітчизняного минулого з метою творення «власної» історії, так і належного аналізу їхніх позитивних та негативних сторін.

Минуле Української Греко-Католицької Церкви (далі - ГКЦ), як також і вивчення особливостей постання окремих українських збройних формувань, зокрема, військових частин Організації українських націоналістів (бандерівців) (далі - ОУН (б)), у визначеному хронологічному періоді відносяться до малодосліджених тем вітчизняної історичної науки.

Належний аналіз означених аспектів уможливорює доповнення існуючих прогалів у розумінні історичного процесу, а, крім цього, за певних умов, здатен слугувати підґрунтям досвіду, який з успіхом може використовуватися у сьогоденні, зокрема у забезпеченні діяльності інституту військового капеланства тощо.

Метою представлено матеріалу, виходячи із вище сказаного, є окреслити загальні особливості ставлення визначних діячів ГКЦ, зокрема митрополита Андрея Шептицького, до подій обумовлених нацистсько-радянським протистоянням у 1943 р. та спонукуваного ними розгортання збройної діяльності ОУН (б).

Посилення активності ОУН (б) на ситуації в краї супроводжувалася зростанням терористичної діяльності. Такий стан викликав неоднозначні судження в середовищі сучасників. Кость Паньківський характеризує його як час «акції всіх проти всіх», що характеризувалася атмосферою, «яка

роздражнювала і розбуджувала найнижчі інстинкти, викликала шал ненависти й зажду вбивства ... Бездумний був німецький терор. На здоровий розум можна було розуміти дії большевиків і поляків, що підготовляли терен до дійсного, або вимріяного приходу свого війська, але трудно було дошукатися змислу акцій з українського боку» [6, с. 281-282]. Загалом К. Паньківський констатував, що «із всіх закутків Галичини вже й до того часу (початок осені 1943 р. - авт.) надходили вістки про збройні групові напади і вбивства. Ми мали також поодинокі ... відомості про виступи членів ОУН проти латинників» [6, с. 276, 278].

У цьому контексті варто відзначити намагання польської римо-католицької ієрархії налагодити взаємини із ГКЦ для використання її впливу на загал українського соціуму з ціллю припинення антипольських виступів ініційованих ОУН (б). Щоправда польська сторона в особі тодішнього архієпископа Львова Болеслава Твардовського досить однобоко трактувала причини міжетнічного протистояння, звинувачуючи у його ескалації тільки українських націоналістів [8, s. 380, 381]. Така позиція не могла слугувати належним підґрунтям для взаємодії. Зрештою, митрополит Андрей, як стверджують польські дослідники, під час зустрічі із згаданим польським ієрархом ще у серпні 1941 р. зазначив, що не має визначального впливу на середовище учасників ОУН (б) [8, s. 380; 9, s. 467-468].

У липні 1943 р. постання національних військових формувань під егідою ОУН (б) у межах Галичини ознаменувалося утворенням «Української народної самооборони» (далі - УНС) [5, с. 258]. До цієї справи був уповноважений один із тодішніх чільних функціонерів ОУН (б) - Олександр Луцький із «максимальним використанням ... людських резервів Станіславського, Тернопільського, Стрийського ... обласних «Проводів» ОУН» [3, арк. 36-37]. Формування цих збройних відділів не залишилося поза увагою сучасників. В. Яшан згадує, що «між тим по лісах вишколювалися невеличкі кадри Української Народньої Самооборони, що стала зав'язком Української Повстанської Армії» [7, с. 90].

Відзначимо, що розгортання збройних загонів під керівництвом ОУН (б) викликало неоднозначні відгуки у представників тодішнього українського суспільно-громадського руху. К. Паньківський, який на той час обіймав посаду заступника голови Українського центрального комітету (допоміжна структура у системі нацистської окупаційної влади - авт.), під час публічних промов у Самборі, Дрогобичі, Турці, Коломиї, Бібрці, Ходорові, Тернополі упродовж серпня - жовтня 1943 р. наголошував, що «якою героїчною і лицарською така боротьба українських партизанів не була б, вона не могла нічого дати. Кожен резистанс мусить рахувати на поміч іззовні. Без постачання зброї, амуніції, лікарських засобів, харчів - спротив не має ніяких виглядів ... Однак атмосфера не сприяла таким закликам і вияснюванню. До почуттів загалу більше промовляли слова ненависти, що закликали до помсти і вбивства, пригадуючи визиск і жорстокості» [6, с. 285].

Що ж до ГКЦ, то митрополит Андрей Шептицький, який в документах радянських військових структур характеризувався як «один із натхненників українського націоналізму» [4, с. 52], оцінюючи ситуацію, визнавав, що «маємо багато причин побоюватися такої катастрофи, якої наш нарід ніколи ще не переживав ... Видається, що великими кроками зближаємося до такої катастрофи. А ніхто з нас не знає, що робити, щоб її затримати. А ця катастрофа грозить нам не тільки ззовні, але і як наслідок нашого власного поступування! Зовнішня буря, що шаліє над Наддніпрянською Україною, зближається до нас. В ній пропадає там, може, більша й ліпша частина українського народу, - гине, фізично пропадає» [2, с. 583].

Водночас позиція ієрархів ГКЦ не засвідчує, що формування збройних загонів під егідою ОУН (б) сприймалося як відповідь, гідна викликам часу.

У «Спільному посланні...» (листопад 1943 р.) греко-католицької ієрархії Галицької церковної провінції на чолі із митрополитом Андреем Шептицьким констатувалося: «Злий приклад, уживання горілки, непослух для батьків, занедбання релігійних обов'язків і науки катехизму, гріх нечистоти, а передовсім жорстокість війни, яка ведеться не тільки на полях бою, але сягає далеко в глиб запілля і нищить на очах життя найневинніших людей, - усе те призвичаює до грабунку, проливання крові та навіть до убивств. Деякі, думаючи прилученням до банд своєвільним способом звільнитися від примусових тягарів війни, як робіт, данин і тим подібного, стягають не лише на себе, але й на увесь нарід іще страшніші репресії та кару смерті. Усе те разом складається теж на те нещастя, що Божа дитина, дитина християнських батьків і народу ... покидає хату і, віддавшись бандитам на службу, обкрадає з ними, грабує або, що недалеко від того, плямить, не дай, Боже руки кров'ю неповинно вбитих людей» [1, с. 249].

Особлива увага при цьому зверталася на молоде покоління, багато представників якого «поступають так, як коли б накази діставали від ворогів українського народу. На цілій лінії слідний вплив безбожників-комуністів. Чи той вплив випадково сходиться з впливом провідників молоді, чи між тими провідниками знаходяться укриті безбожники, котрі уміють цілій роботі проводу надати напрям, шкідливий народови, і під плащиком націоналізму ведуть до антинаціональних виступів, чи, впливаючи безпосередньо на низи, осягають те, що провідники опісля називають непослухом і самоволею, - годі в це входити. На всякий випадок не можна замикати очей і не годиться мовчати, коли бачиться молодих, як розтрачують більші національні добра і наражують увесь нарід на крайну небезпеку. Треба рішучо усім нам цьому протиставитись і освідомленням приводити до опам'ятання» [1, с. 252-253].

Ієрархи, вдаючись до риторичних запитань - «хто ж утягає шкільну молодь до політичних виступів ... Хто бунтує шкільну молодь проти шкільної влади? Хто сільську молодь розпиває і деморалізує?», - простежують дійсність того, що «безнастанно звідкись виходять фантастичні проекти, які може підсувати лише дуже спритний провокатор, що вміє себе прикривати

плащиком найзичливішого для народу і молоді провідника», знову ж риторично підсумовуючи: «Кому ж, як не ворогови, приписати роботу, якої цілком виразною хоч укритою, метою є збаламучення, знищення, опанування і, врешті, відізвання від батьків і Церкви? ... Кому приписувати намови до відступства від віри батьків для зовнішньої та матеріальної користі?» [1, с. 253].

Митрополит Андрей, покликаючись на представників діючих національних суспільно-політичних структур та організацій, закликав українців краю остерігатися «... перед роз'єднанням, перед анархією, перед впливом ворожих комуністичних сил, що удають українських націоналістів або на них впливають» для того, щоб усвідомити «пропасть, куди намагаються завести нас вороги та обманені люди, сіючи тривогу і намовляючи до протизаконних діл, до не виконання воєнних повинностей, до непослуху законам і наказам воєнного часу» [2, с. 583].

Підсумовуючи, варто відзначити, що позиція ієрархії ГКЦ у означеному періоді відображала її намагання пропагувати загалу українського суспільства Галичини основні цінності християнства. Вагомим аспектом діяльності Церкви був також пошук таких можливостей розвитку соціуму, який уможлиблював би збереження людського життя. Цим пояснюється проповідь ненасильницьких дій та конфронтація із силами, які поширювали у суспільстві ідеї боротьби та протистояння.

Список використаних джерел і літератури

1. 1943 р., листопад, Львів. Спільне пастирське послання митрополита Андрея та єпископату Галицької церковної провінції до духовенства та вірних про важливість зберігати Божі заповіді в часах воєнного лихоліття // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899 - 1944 рр. В 4 т. - Львів: Фундація «Андрей», видавничий відділ «Артос», 2013. - Т. IV. Спільні пастирські послання 1905 - 1944 рр. - С. 246-254.
2. 1943 р., листопада 11, Львів. Звернення Митрополита Андрея з приводу завершення IV Архиєпархіяльного Собору // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899 - 1944 рр. В 4 т. - Львів: Фундація «Андрей», видавничий відділ «Артос», 2010. - Т. III. Пастирські послання 1939 - 1944 рр. - С. 581-584.
3. Галузевий державний архів Служби безпеки України. - Докладная записка по делу члена центрального «провода» ОУН Луцкого (1945 г.) // Сборник документов о структуре и характере антисоветской деятельности «Организации украинских националистов - ОУН» и «Украинской повстанческой армии - УПА»; о методах и приемах агентурно-оперативной работы органов государственной безопасности Украинь по ликвидации организованного подполья ОУН и вооруженных банд УПА на территории республики в период 1943 - 1954 гг. В 98 т. - Фонд печатных изданий № 13. - Архив № 372. - Т. 88 (Документи

характеризующие значение и приемы захвата бандитов, оперативное использование их в чекистских мероприятиях по ликвидации вооруженного бандоуновского подполья в 1944 - 1954 гг. В 88-89 тт.). - Арк. 36-37.

4. Доповідна записка про діяльність українських націоналістів на окупованій території України. Станом на 5 грудня 1943 р. № 001294 від 7 січня 1943 р. // Літопис УПА. Нова серія. - К., Торонто: НАН України, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, вид-во «Літопис УПА», Державний комітет архівів України, ЦДАГО України, ГДА СБУ, 2002 - Т. 4. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943 - 1959). В 3 кн. - Кн. I: 1943 - 1945. - С. 51-61.
5. Звернення Української народної самооборони на західних українських землях до місцевого населення із закликом створювати збройні загони для боротьби з радянськими партизанами на теренах Карпат // Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст. Документи і матеріали. В 2 т. - Івано-Франківськ: КПФ «ЛЖ», 2009. - Т. 2. - Кн. 1 (1939 - 1945). - С. 258.
6. Паньківський К. Роки німецької окупації 1941 - 1944 / Кость Паньківський. Вид. 2-ге. - Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто: НТШ ім. Шевченка, 1983. - Бібліотека українознавства. Т. 42. - 477 с.
7. Яшан В. Під брунатним чоботом. Німецька окупація Станиславівщини в Другій світовій війні, 1941 - 1944 / Василь Яшан. - Торонто: New Pathway Publishers Limited, 1989. - 284 с.
8. Chajko G. Arcybiskup Boleslaw Twardowski (1864 - 1944). Metropolita Lwowski obrzadku lacinskiego. - Rzeszow: Instytut Pamieci Narodowej. Komisja Scigani Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddzial w Rzeszowie, 2010. - 450 s.
9. Woczanski J. Korespondencja arcybiskupa Boleslawa Twardowskiego z arcybiskupem Andrzejem Szeptyckim w latach 1943 - 1944, «Przegląd Wschodni», 1992/1993, t. 2, z. 2.

Igor DROGOBYTSKY

FOR A PEACE IN TIME OF A WAR: THE GREEK CATHOLIC CHURCH IN THE CONDITIONS OF THE DEPLOYMENT OF THE NATIONAL ARMED RESISTANCE MOVEMENT IN HALYCYNA (1943-1944 YEARS)

The article outlines the components defining the ideological basis of socio-political doctrines of the Greek Catholic Church in the conditions of the Second World War. Author determined the attitude of the Church hierarchy to the deployment of the armed struggle under the auspices of the Organization of Ukrainian Nationalists in 1943 year.

Key words: *Greek Catholic Church, Second World War, nationalism, Organization of the Ukrainian Nationalists, youth, terror, armed struggle.*